

इजलास नं. ३

मा.न्या. श्री गिरीश चन्द्र लाल र मा.न्या.श्री प्रकाश वस्ती, ०६७-CR-०२५५, ०२५६, कर्तव्य ज्यान, बमबहादुर बस्नेतसमेत वि. नेपाल सरकार, नेपाल सरकार वि. बमबहादुर बस्नेतसमेत

अपराधका सम्बन्धमा खडा भएका मुचुल्काहरूमा प्रामाणिक शक्ति हुन्छ। तिनमा व्यक्त तथ्यले अपराधको वस्तुस्थिति बताउँछन्। व्यक्तिले भूठो बोल्न सक्दछ। तर, वस्तुस्थितियुक्त तथ्यले कहिल्यै भूठो बोल्दैन। मुचुल्काले मृतक सुत्ने कोठाको भ्यालको एउटा डण्डीमा सल भुण्डिएको र अर्को डण्डी उफ्किएको देखिनु र प्रत्यक्षदर्शीले मृतकलाई हत्यापछि लास सोही भ्यालबाट भार्न खोजिएको तर असफल भएको तथ्यका बीच समन्वय देखिन्छ। यसैगरी प्रत्यक्षदर्शीले पहिले नै मारी शारदाको लासलाई पहिले बारीमा लगिएको त्यसपछि पूजा कोठामा ल्याई भुण्ड्याइएको भनिनु र भुण्डिएको लाससहित खिचिएको पूजा कोठाको फोटो हेर्दा लास वरिपरिका सबै सरसामान यथास्थिति देखिनुका बीच सामञ्जस्यता देखिन्छ। यसैगरी मृत लासको पाइतालाका पूरै भागमा हिलो माटो लागेको देखिनु र प्रत्यक्षदर्शीबाट लासलाई पहिले बारीमा लगिएको भनिनुका बीच पनि त्यत्तिकै समन्वय देखिन्छ। यसरी लासको र फोटो मुचुल्काबाट स्वयं प्रतिवादीहरूको अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्षका कथन पुष्टि भइरहेको देखिने।

फोटो, भिडियो, अडियो, सीडी आदि डिजिटल सामग्री लिखत हुन्। यिनको प्रामाणिक मूल्यलाई अस्वीकार गर्नु न्यायसङ्गत हुँदैन। तथ्यका प्रत्येक गवाह प्रमाण हुन्। मुद्दाका कुनै पक्षबाट फोटो, भिडियो, अडियो, सीडी आदि डिजिटलप्रति प्रमाणका रूपमा प्रस्तुत हुन्छन् र अर्को पक्षबाट

तिनमा इन्कारी जनाइँदैन भने लिखित प्रमाणका रूपमा यी ग्राह्य हुन्छन्। यस्ता प्रमाणका विषयमा विवाद उठेमा तिनको सत्यता परीक्षणको विषय बन्दछ। अन्यथा लिखित प्रमाणका आधुनिक स्वरूपलाई सतर्कता साथ ग्रहण गर्दै जानु पर्ने।

आत्महत्या मृतक स्वयम्ले गर्ने निर्णय हो, जसमा ऊ एकलो निर्णयकर्ता र कार्यान्वयनकर्ता हुन्छ। बिना कुनै कारण कसैले आत्महत्या गर्ने निर्णय गर्दैन। मृतकले आत्महत्या गर्नु पर्ने कारण के थियो कतैबाट खुल्दैन। छोरा छोरीकी आमासमेत रहेकी मृतकलाई भइरहेको घरेलु हिंसाका सन्दर्भमा वारदातकै दिनसमेत माइती र घर पक्षको छलफल भएको र गाउँ समाज जुटेको विषयमा विवाद छैन। मृतक उपचाररत् मानसिक रोगी रहेको भन्ने प्रतिवादीहरूको अदालतसमक्ष प्रतिवाद कथन रहे पनि निजमा यो रोग रहेको र आत्महत्या गर्न प्रेरित गर्नेसम्मको अवस्थामा रहेको प्रमाणबाट पुष्टि हुँदैन। मिसिल संलग्न सो वारदातको दिन सँगै सुत्ने व्यक्तिसमेतका कथनबाट यो सम्भावना नदेखिने।

एउटा जीवनप्रति जीजिविषा राख्ने युवतीले सहजै आत्महत्या गर्ने निर्णय लिन कुनै अपरिहार्य कारण हुनैपर्छ। आत्महत्या गर्न मानिसले तत्काल पनि निर्णय लिन सक्तछ। आत्महत्या गर्न एक्कासी मन परिवर्तन भई अठोट गरिन पनि सक्तछ। तर, यसका पछाडि भरपर्दो कारण भने हुनैपर्ने।

आत्महत्या गर्ने व्यक्तिले आफ्नो निर्णय बिना व्यवधान कार्यान्वयन होस् र त्यसमा आफूलाई सफलता मिलोस् भन्ने ध्येय राखेको हुन्छ। यसकारण उसले आफ्नो निर्णय कार्यान्वयन गर्न भरपर्दो र सुरक्षित स्थानको चयन गर्दछ। सबै परिवार सदस्यहरू रहने सानो अंग्रेजी अक्षरको एल आकारको घरको पूजाकोठा त्यस्तो उपयुक्त स्थान हुन नसक्ने।

वारदातको दिन मृतकसँग सोही कोठामा सुत्ने मुर्मु सतारसमेतले अदालतमा समेत व्यक्त

गरेको राति प्रतिवादीहरू सो कोठामा आएका र मृतकलाई खाटबाट खसाली कूटपीट गरेका समेतका तथ्यले वारदातलाई आत्महत्या मान्न दिँदैन । उल्लिखित आधारसमेतबाट शारदा बस्नेतको मृत्युको कारण आत्महत्याबाट भएको नभई कर्तव्यबाट भएको भन्ने देखिन आउने ।

प्रतिवादीहरूले अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष गरेको बयानलाई अदालतमा आई बयान गर्दा इन्कार गरेको अवस्था छ । यसरी दुई विपरीत खालका अभिव्यक्ति मिसिल सामेल रहेकोमा अदालतले स्वतन्त्र प्रमाणबाट पुष्टि हुने कथनलाई प्रमाणमा लिनुपर्ने ।

अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्षको साबिती र अदालतसमक्षको इन्कारीमध्ये कुनलाई प्रमाणमा ग्रहण गर्ने भन्ने सन्दर्भमा कुन कथन अन्य प्रमाणबाट समर्थित हुन्छ भन्ने कुरा नै अदालतले निष्कर्ष निकाल्ने आधार हो । अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष व्यक्त गरेका कुरा प्रमाणशून्य हुने होइनन् । न त प्रतिवादीहरूको अदालतसमक्षको इन्कारी नै अकाट्य प्रमाण मानिने हो । अदालतसमक्ष इन्कारी गर्दा प्रतिवादीले अधिकारप्राप्त अधिकारीसमक्ष के कुन कारण र कसरी साबित बनाइयो भन्ने कुराका हकमा व्यक्त गरेको कुरामा अदालतले ध्यान दिनुपर्ने ।

साक्षीको योग्यता अदालतबाट निजलाई सोधिएको प्रश्न बुझ्न सक्ने र सोको युक्तियुक्त जवाफ दिन सक्ने हुनुपर्दछ । यस कानूनी व्यवस्थाको प्रयोजनार्थ आफूबाट के कुरा जान्न खोजिएको हो सो बुझ्न सक्ने हुनुको साथै निजले सो सोधिएको प्रश्नलाई समुचित ढङ्गले सम्बोधन गरेको छ भन्ने न्यायाधीशलाई लागेमा त्यस्तो साक्षीको बकपत्रलाई प्रमाणमा लिन हुने ।

योग्य साक्षी हुन कुनै उमेरको छेकवार प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३८ ले लगाएको छैन । कम उमेरका नाबालिगसमेत निजलाई गरिएको

प्रश्नले के मागेको छ बुझ्नसक्ने हुनु र त्यस प्रश्नको जिज्ञासालाई समुचितरूपमा समाधान गर्नसक्ने क्षमता हुनु नै योग्य साक्षी हुन पर्याप्त छ । उत्तर सकारात्मक वा नकारात्मक जे जस्तो होस् त्यसले प्रश्नका माध्यमबाट अदालतले जान्न चाहेको तथ्य नाबालिगसमेतबाट सहजरूपमा प्रकट हुनु नै त्यस उत्तरको युक्तियुक्तताको परिचय हो । कुनै नाबालिगको कथन प्रमाणमा लिने वा नलिने भन्ने सन्दर्भमा यकीन गर्नु पर्दा निजलाई सोधिएका सम्पूर्ण प्रश्नहरू र तिनको उत्तरको अध्ययन गरिनु पर्ने ।

कुनै पनि प्रमाणले पुष्टि नगर्ने विशेषज्ञको राय विचारयोग्य हुँदैन । विशेषज्ञको राय अदालतको सन्तुष्टिका लागि हो ।

कुनै पनि कुराको परीक्षण गर्न एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा पठाउँदा सो परीक्षण गर्न के कसरी पठाइयो, परीक्षण विधि के कस्तो रहयो र लासका भीषेरा नमूनासमेत सुरक्षित राख्न तथा यो नमूना परिवर्तन नहुने व्यवस्था गर्न के कस्ता प्रक्रिया अपनाइयो भन्नेसमेतका आधार खुलाइएको मिसिलबाट देखिनुपर्ने ।

घरपरिवारसमेतका सबैजना मिली जेठानीलाई दिएको यातना एवं कूटपीटसमेतको कर्तूत आफ्नै आँखाले देखे भोगेकी बुहारीले घरपरिवारको डर, सामाजिक परिवेश र पतिको आदेशसमेतका कारणले कुनै प्रतिक्रिया नजनाउनुलाई मतसल्लाहमा पसेको भनी यी प्रतिवादी तारा बस्नेतलाई दोषी ठहर गर्न मिल्ने देखिन नआउने ।

हत्या गर्ने मतसल्लाहमा पस्नु र प्रतिक्रिया नजनाउनु विल्कुल अलग कार्य हुन् । मार्ने योजनामा सहमति जनाउनु वा सो योजनाको पूर्व जानकारी राख्नु मतसल्लाहमा पसेको मान्ने आधार हुन सक्दछन् । तर, आफूबाहेक अरूले गरेको मतसल्लाह अनुसारको कार्यको दर्शक हुनु नै आरोपित कसूर गरेको प्रमाण हुन नसक्ने ।

प्रतिवादीमध्येका बमबहादुर बस्नेत हाल वर्ष ७६ र भद्रकुमारी बस्नेत हाल वर्ष ६८ का वृद्धवृद्धा देखिएको अवस्था छ। नेपालीको औसत आयुका परिप्रेक्ष्यमा जीवनको उत्तरार्द्धमा पुगेका यी प्रतिवादीहरूलाई सजाय केही कम गरिदिँदासमेत न्यायको प्रयोजन पूरा हुने र अपराधअनुसार सजाय पाएको नै मानिने भई २० वर्ष नै कैद गर्दा यी प्रतिवादीहरूका हकमा सजाय चर्को पर्न जाने देखिँदा निजहरूको उमेर र नेपालीको औसत आयुका कारणले अ.बं. १८८ नं बमोजिम निज प्रतिवादीहरू बमबहादुर बस्नेत र भद्रकुमारी बस्नेतलाई जनही १० (दश) वर्ष कैद सजाय हुने।

इजलास अधिकृत : हरिप्रसाद कोइराला

इति संवत् २०७० साल जेठ २० गते रोज २ शुभम् ।

इजलास नं. ४

१

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री तर्कराज भट्ट, २०६७-WO-१०४९, उत्प्रेषण, चीजलाल तौजलेसमेत वि. बेनगोपाल तौजलेसमेत

निवेदकहरू चीजलाल तौजले, माधवप्रसाद तौजले र विपक्षी बेनगोपाल तौजलेको बुवा शिवप्रसाद तौजले गरी जम्मा तीन भाइबीच मिति २०५५।८।२० मा अंश बण्डापत्र भई अंश बुझिसकेका, विपक्षी केशरीमाया तौजलेले मिति २०४८।५।२० मा र.नं. ३१८४ को अंश भर्पाईबाट नै आफ्नो अंश लिइसकेकी र निज केशरीमायालाई उनका कान्छा भाइ शिवप्रसादका छोरा विपक्षी बेनगोपालले लालनपालन गर्दै आएका भन्ने कुरा मिसिल संलग्न लिखित जवाफसमेतबाट देखिँदा केशरीमायाले आफ्नो अंश भागको सम्पत्ति बेनगोपाललाई हा.ब. गरिदिएकामा यी निवेदकहरूले आपत्ति जनाउनुपर्ने कुनै त्यस्तो कारण नदेखिने।

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १९ मा सम्पत्तिको अधिकारअन्तर्गत प्रत्येक व्यक्तिलाई सम्पत्ति प्राप्त गर्ने, बेचबिखन तथा हक हस्तान्तरण गर्ने संवैधानिक अधिकार प्रत्याभूत गर्नुका अतिरिक्त मुलुकी ऐन, स्त्री अंशधनको २ नं. मा भएको कानूनी व्यवस्थाअनुसार भिन्न भएकी कन्या, सधवा वा विधवाले आफ्नो अंश हकको चल अचल सम्पत्ति आफूखुशी गर्न पाउँछन् भन्ने कानूनी व्यवस्थाका साथै दानबकसको महलको १ नं. ले आफ्नो हक पुग्ने सम्पत्ति दान वा बकस गरिदिन हुन्छ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहे भएको हुँदा उक्त सम्पत्ति केशरीमायाले आफूखुशी गर्न पाउने संविधान र कानूनप्रदत्त हक भएको देखिने।

यिनै निवेदक वादी र विपक्षी प्रतिवादीबीच चलेको जालसाजी र लिखत दर्ता बदर मुद्दामा वादी दावी नपुग्ने ठहर्‍याई मिति २०६८।२।२३ मा काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला अदालतबाट फैसला भैसकेको र सोउपर मिति २०६८।७।२५ मा पुनरावेदन परेको भनी लिखित जवाफबाट देखिनुका अतिरिक्त पुनरावेदन अदालत, पाटनले समेत मिति २०६९।४।१४ मा शुरू सदर हुने गरी फैसला गरिसकेको भन्ने कुरा पेशीका दिन विपक्षीका कानून व्यवसायीले उपलब्ध गराएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको फैसलाको प्रतिलिपिसमेतबाट पुष्टि भएको हुँदा उक्त जग्गा रोक्का राख्नुको कुनै औचित्य देखिन नआउने।

सर्वोच्च अदालतबाट यसै मुद्दाको तथ्य र प्रकृतिसँग मेल खाने नैकाप २०६९, असोज अङ्क, नि.नं. ८८५१, पृष्ठ ९९९ मा “तत्काल गरिने अन्तर्कालीन प्रकृतिका आदेश फैसलासरहका नभई त्यस बेलाको औचित्यका आधारमा गरिने तत्कालका लागि दिइने आदेश हुन्, जसले सबूद प्रमाण संकलन र परीक्षणपछि तिनको मूल्याङ्कनका आधारमा हुने फैसलालाई प्रभाव पार्न नसक्ने। रोक्का आदेश

विवादमा आएको चल अचल सम्पत्ति आवश्यकताअनुसार प्रतिउत्तर नपरेसम्मका लागि वा मुद्दा किनारा नभएसम्मका लागि यथास्थितिमा राख्ने कानूनी संयन्त्र हो । यस्तो प्रकारको आदेशले कसैको हक अधिकार र कसैको हकको समाप्तिकै आधार बन्न नसक्ने” भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भएको देखिँदा यिनै निवेदक र विपाक्षीहरू बीचको जालसाजी र लिखत दर्ता बदर मुद्दामा पुनरावेदन अदालतबाट समेत किनारा भई अन्तिम अवस्थामा पुगेको प्रस्तुत मुद्दामा उक्त जग्गा रोक्का राख्ने र नराख्ने सम्बन्धमा तहतहबाट कानूनबमोजिम पक्ष विपक्षको सबूद प्रमाणहरूको न्यायिक मूल्याङ्कन गरी भएको आदेशबाट निवेदकको कानूनप्रदत्त हक अधिकारमा आघात पुगेको भन्न नमिल्ने देखिएकाले निवेदन मागबमोजिम विपक्षीहरूका नाममा उत्प्रेषणको आदेश जारी गरिरहनु पर्ने देखिन नआएको हुँदा प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: शकुन्तला कार्की

कम्प्युटर: भाष्कर पंगेनी

इति संवत् २०७० साल असार १९ गते रोज ४ शुभम् ।

२

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री ज्ञानेन्द्रबहादुर कार्की, ०६९-८१-६६५, मोही नामसारी, मु.स. गर्ने कुशे सहनी मलाह वि. देवनारायण यादव

भूमिसम्बन्धी (चौथो संशोधन) ऐन, २०५३ लागू हुनुपूर्वको अवस्थामा मृतक मोहीको हक निजपछि निजको पति, पत्नी वा छोराहरूमध्ये जग्गावालाले पत्याएको व्यक्तिलाई प्राप्त हुने व्यवस्था रहेअनुसार मृतक पिताको मोही हक निजको छोरीमा सर्नसक्ने सुविधा तत्कालीन कानूनले प्रदान गरेको देखिँदैन । भूमिसम्बन्धी ऐन, २०२१ को पछिल्लो चौथो संशोधनबाट “मोहीले कमाई आएको जग्गामा मोहीसम्बन्धी निजको हक निजको शेषपछि निजका एकासगोलका पति, पत्नी छोराछोरी आमा, बाबु,

धर्मपुत्र, धर्मपुत्री, छोरा, बहारी, नाति, नातिनी बहारी दाजुभाइ, वा दिदीबहिनीहरूमध्ये जग्गावालाले पत्याएको कुनै व्यक्तिलाई प्राप्त हुनेछ” भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ । यी पुनरावेदिकाका पिता मनरूप सहनीको मृत्यु भूमिसम्बन्धी ऐनको चौथो संशोधनपूर्व मिति २०३१।१।१७ मा नै भएको पाइन्छ । उक्त चौथो संशोधनपूर्वको कानूनअनुसार २०३१।१।१७ मा मृत्यु भएको बाबु मनरूपको मोहियानी हक तत्कालीन कानूनअनुसार यी वादीले नामसारी गर्न नपाउने देखिएको हुँदा वादी दावीबमोजिम विवादित जग्गाहरूको वादीका नाउँमा मोही नामसारी हुने ठहर्‍याएको शुरू भूमिसुधार कार्यालय, बाराको मिति २०६६।१।१४ को निर्णय उल्टी हुने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालत, जनकपुरको मिति २०६८।१।२१२ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: शकुन्तला कार्की

कम्प्युटर: भाष्कर पंगेनी

इति संवत् २०७० साल असार २१ गते रोज ६ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री ज्ञानेन्द्रबहादुर कार्की, ०६८-८१-११९४, मोही प्रमाणपत्र पाऊँ, ध्रुवनारायण मण्डल वि. रामविलास मण्डल

भूमिसम्बन्धी नियमहरू, २०२१ (चौथो संशोधन) को नियम (३) मा जग्गावालाले र मोहीहरूको समेत अनुसूची-१ बमोजिमको ढाँचामा भरी नियम (६) बमोजिम तयारी लगतको प्रकाशन गर्दा अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा लगतको प्रकाशन गर्ने तथा नियम (९) को उपनियम (२) मा अनुसूची-४ मा तोकिएको ढाँचामा जोताहाको अस्थायी निस्सा प्रदान गर्ने र ऐ.अनुसूची-४ को ढाँचामा अस्थायी निस्सा प्राप्त भएका आधारमा अनुसूची-३ बमोजिमको तोकिएको ढाँचामा मोहीको प्रमाणपत्र दिनुपर्ने भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ । उपरोक्त कानूनी व्यवस्थाबमोजिम प्रस्तुत

मुद्दामा प्रत्यर्थी वादीले दावी लिएको विवादित कि.नं. ६६६ को ०-५-९^१/_२ जग्गाको अनुसूची-१ को लगत भरेको देखिनुका अतिरिक्त अनुसूची-४ नं. बमोजिमको वादीले अस्थायी जोताहा निस्सा प्राप्त गरेको कुरालाई यिनै पुनरावेदक प्रतिवादीले समेत इन्कार गर्न सकेको नपाइने ।

मुद्दाको विवादको विन्दु भनेको मोहीको प्रमाणपत्र पाऊँ भन्ने नै रहेको छ । भूमिसम्बन्धी नियमको अनुसूची-३ बमोजिम तोकिएको ढाँचामा प्रमाणपत्र दिनुभन्दा पहिले अनुसूची-४ बमोजिम तोकिएको ढाँचाको जोताहा अस्थायी निस्सा प्राप्त गर्ने कानूनी व्यवस्थाअनुरूप प्रस्तुत मुद्दामा वादीले ४ नं. अनुसूची नियमानुसार अस्थायी निस्सा प्रदान गरेको देखिँदा अनुसूची-३ बमोजिम वादीले मोहीको प्रमाणपत्र नपाउनु पर्ने भन्ने त्यस्तो कुनै कारण नदेखिने ।

त्यसै गरी भूमिसम्बन्धी नियमहरूको नियम ६ को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशलाई हेर्दा “कुनै व्यक्तिको लगत छूट हुन गई अनुसूची-२ बमोजिम लगत प्रकाशित नभएमा पुनः लगत लिई सो छूट लगत प्रकाशित गर्न सकिनेछ” भन्ने कानूनी व्यवस्था भएबमोजिम प्रस्तुत मुद्दामा अनुसूची-२ बमोजिम लगत प्रकाशित नभए पनि त्यसले वादी दावीको जग्गामा मोहियानी हक स्थापित हुने कुरामा कुनै तात्त्विक असर पर्ने नदेखिने ।

कित्ता नं. २०२ को ०-५-० को जग्गाको फिल्डबुक उतार हेर्दा जोताहाको महलमा रामविलास धानुक वार्ड नं. ३५ भनी उल्लेख हुनुका साथै किसानको व्यहोरामा यो जग्गा बिकाउ मण्डल धानुकको नम्बरी हो मैले जोती आएको छु भनी उल्लेख गरेको देखिन्छ । अड्डाको सेस्ता भिडाउँदा वादी प्रतिवादीको भनाइअनुसारको ०-९-० जग्गाको १ नं. लगत वादीको नाउँबाट कायम भएको पाइन्छ । भूमिसम्बन्धी ऐन, २०२१ लागू भएदेखि

हालसम्म साविक जग्गाधनीहरू यी प्रतिवादीका बाजे बिकाउ मण्डल र बाबु हरिनारायण मण्डलले यी वादीबाट विभिन्न सालको कुतबाली बुझी लिई भर्पाई पेश गरेको देखिएकोमा उक्त भर्पाईलाई प्रतिवादीले अन्यथा हो भनी प्रमाणित गरेको समेत नपाइँदा विवादित जग्गामा मोहीको अनुसूची-१ को लगत भरेको तथा अनुसूची-४ नं. बमोजिमको जोताहा अस्थायी निस्सासमेत प्राप्त गरेको र सालसालैको बाली बुझाई भरपाई लिएको हुँदा यी पुनरावेदक प्रतिवादी र प्रत्यर्थी वादीबीच जग्गाधनी र मोहीको सम्बन्ध साविकदेखि हालसम्म हुँदै आएको देखिँदा वादी दावीबमोजिम जग्गाको मोहियानी हकको प्रमाणपत्र पाउने ।

इजलास अधिकृत: शकुन्तला कार्की

कम्प्युटर: भाष्कर पंगेनी

इति संवत् २०७० साल असार २१ गते रोज ६ शुभम् ।

४

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री ज्ञानेन्द्रबहादुर कार्की, ०६९-०१-०३७१, मोही नामसारी, गजेन्द्रप्रसाद यादव वि. तेतरी कनुइन

भोथी साह कानूको मोही हक भएको साविक कि.नं. २३ को जग्गा कि.का. भई अलगअलग व्यक्तिको नाममा हक सदैँ गए तापनि त्यस्तो मोही कायम भएको जग्गामा रहेको मोहीको हक भने स्वतः समाप्त हुने होइन । कुनै पनि व्यक्तिका नाममा कायम भएको मोहीको हक समाप्त हुनका लागि भूमिसम्बन्धी ऐन, २०२१ र भूमिसम्बन्धी नियमहरू, २०२१ ले निर्धारित गरेको कानूनी प्रक्रियाहरू पूरा गरेकै हुनुपर्छ । जग्गाधनी प्रमाणपूर्जामा मोही उल्लेख भएको छैन वा मोहीले बाली बुझाएको प्रमाण पेश गरेको छैन वा जग्गा जोतेको छैन भन्ने जस्ता तर्कको आधारले मोही नामसारी मुद्दामा कुनै महत्त्व राख्दैन । मोहीले जग्गा सालसालै नकमाएको वा जग्गाको उब्जनी घट्ने

गरी जग्गा बिगारेको वा कुत नबुभाई मोहीको हैसियतले पालना गर्नुपर्ने कुनै पनि दायित्व मोहीले पूरा नगरेको भन्ने जस्ता जिकीर जग्गाधनीले लिई कानूनबमोजिमको साधिकार निकायबाट मोहीको लगत कट्टा नगराएसम्म मोहीको हकमा कुनै असर पर्ने अवस्था नहुने ।

नामसारी नहुनको लागि पुनरावेदक प्रतिवादी जग्गाधनीले विवादित जग्गाको कानूनबमोजिम साधिकार निकायबाट मोही लगत कट्टा भैसकेको भन्ने देखिनेसम्मको प्रमाण पेश गर्नुपर्ने ।

कानूनबमोजिम मोहीको लगत कट्टा भएको प्रमाण पेश नगरी केवल मोहीले जग्गा नजोतेको वा बाली बुभाएको प्रमाण पेश नगरेको भन्ने जस्ता तर्कका आधारमा मोहियानी हकबाट मोहीको निष्काशन हुन नसक्ने ।

यसका अतिरिक्त यिनै वादी तेतरी कनुइन र प्रतिवादी बरमदेव महारा भएको मोही नामसारी मुद्दामा साविक कि.नं. २३ को जग्गाबाटै कि.का. भई हाल कायम भएको कि.नं. १८६ को जग्गाको मोही यिनै वादीका पति भोथी साह कानूलाई स्वीकार गरी सो जग्गाको मोही हक निज मोहीको पत्नी यी वादी तेतरीदेवी कनुइनको नाममा नामसारी हुने गरी भूमिसुधार कार्यालय, बाराबाट मिति २०६६।१।२।५ मा निर्णयसमेत भएको देखिँदा साविकमा मूल कित्ता कि.नं. २३ बाट कित्ताफोड भई कायम भएका कि.नं. १८५ को हकमा बिना आधार कारण जग्गाको मोही नामसारी हुन नसक्ने भन्न कानूनको सरासर उल्लङ्घन हुनु हो ।

विवादित कि.नं. १८५ को जग्गाको मोही नामसारी हुन नसक्ने ठहर्‍याएको शुरू भूमिसुधार कार्यालय, बाराको मिति २०६६।१।२।५ को निर्णय उल्टी गरी दावीबमोजिम उक्त जग्गामा वादीका पति भोथी साह कानूको नाउँमा कायम भएको मोही हक निजको पत्नी वादी तेतरी कनुइनका

नाउँमा नामसारी हुने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाको मिति २०६८।७।६ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

इजलास अधिकृत: शकुन्तला कार्की

कम्प्युटर: भाष्कर पंगेनी

इति संवत् २०७० असार ३१ गते रोज ६ शुभम् ।

इजलास नं. ६

१

मा.न्या.श्री वैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री तर्कराज भट्ट, ०६८-WO-०५८९, उत्प्रेषणयुक्त परमादेश, सवीरकुमार दास वि. मध्यक्षेत्रीय प्रहरी कार्यालय, हेटौँडा, मकवानपुरसमेत

कसैलाई सजाय गर्नुपूर्व प्रतिवादको मौका दिनुपर्ने कुरामा विवाद गर्न सकिँदैन । तर प्रतिवादको मौका दिनु अव्यवहारिक वा मौका दिन सकिने परिस्थिति नभएको अवस्थाको कल्पना पनि कानूनले गरी त्यस्तो अवस्थामा प्रतिवादको मौका नदिई सजाय गर्न सकिने कानूनी प्रावधान पनि राखिएको हुन्छ । त्यसैले यो प्रतिवाद गर्न मौका प्रदान गर्ने अवस्था हेरी मौजूदा कानून, परिस्थिति र अभियुक्त वा दोष लगाइएको व्यक्तिको आचरण व्यवहारमा निर्भर गर्नुपर्ने हुन्छ । यिनै विषयलाई मनन गरी प्रहरी नियमावली, २०४९ को नियम ८९ को (२) को (क) (ख) र (ग) मा प्रतिबन्धात्मक कानूनी प्रावधान राखिएको पाइने ।

निवेदकको आचरण व्यवहारतर्फ विचार गर्दा बिदा स्वीकृत नगरी लामो अवधिसम्म गैरहाजीर रहनु, उपस्थित हुन बोलाउँदा अटेर गर्नुको यस विवादको अलावा यसपूर्व पनि मिति २०६६।२।६ को पत्रले पहिलो पल्ट नसिहत दिइएको र पुनः मिति २०६६।४।४ को पत्रले तल्लो टाइमस्केलमा निजलाई घटुवा गरेको तथ्यहरू

पनि देखिएको छ। प्रहरी नियमावली, २०४९ को नियम ८९ को (१) र (२) ले प्रतिवादको मौका दिनुपर्ने व्यवस्था गरे पनि त्यसपछि प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश (क) मा “भागी पत्ता नलागेको वा अरू कुनै कारणले सम्पर्क स्थापित गर्न असम्भव भएको प्रहरी कर्मचारीको सम्बन्धमा यस नियमबमोजिमको कार्यविधिको रीत पुऱ्याउनु पर्ने छैन” भन्ने व्यवस्था भएको देखिन्छ। उक्त नियमअनुरूप सफाईको मौका नदिने हो भने सो कुराको पर्चा खडा गरी सोही नियम ८९ को (२)(ग) अनुरूप गर्नुपर्ने हुन्छ। सो अनुरूपको काम प्रस्तुत मुद्दामा भएको छ वा छैन भनी हेर्दा मिति २०६६।७।६ मा पर्चा खडा भएको नै देखिन्छ र उक्त पर्चामा निवेदकलाई खोजतलास गर्दा पनि नभेटिएको सम्पर्कमा नआएको गैरहाजीर रहेको समेतको कुराहरू उल्लेख भएको देखिन्छ। निजलाई उपस्थित गराउन भएका प्रयासहरू र पत्र बुझेको भर्पाई समेतबाट निज निवेदकलाई बुझ्दा सम्पर्क हुन नचाहेको स्थिति देखिन्छ। यसरी सम्पर्कमै नआउने सम्पर्क गर्न खोज्दा पनि बेवास्ता गर्नेलाई सफाईको मौका दिन सकिने अवस्थै रहँदैन। सफाईको मौका खोज्नेले बोलाउँदा जानुपर्छ र उक्त मौका प्राप्त गर्नुपर्दछ। यसरी गैरहाजीर रहेको निवेदकलाई बुझ्न खोज्दा पनि अटेर गरी बुझिने कार्यलाई परास्त गर्ने तवरबाट हिँडेकालाई सफाईको मौका दिन सकिने अवस्था नै सिर्जित हुन नदिएको अवस्थामा सफाईको मौका नदिई पर्चा खडा गरी भएको निर्णय कानूनसम्मत नै रहेको मान्नुपर्ने हुँदा प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने।

इजलास अधिकृत: चाणकमणि अर्याल

कम्प्युटर: अमिररत्न महर्जन

इति संवत् २०७० साल भदौ ३ गते रोज २ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री वैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री तर्कराज भट्ट, ०६७-WO-१०३५, उत्प्रेषणयुक्त परमादेश, टोपबहादुर बुढा क्षेत्री वि. श्री दङ्गा नियन्त्रण प्रहरी गण बाँके, नेपालगञ्जसमेत

नसिहत दिने जस्तो सानो सजायलगायत क्रमिक रूप बढ्दै भविष्यमा सरकारी नोकरीको लागि अयोग्य हुने गरी बर्खास्त गर्नेजस्तो ठूलो सजायसम्म हुनसक्ने प्रहरी नियमावली, २०४९ को परिच्छेद ९ को नियम ८४ को (क) देखि (ज) मा व्यवस्थित गरेको देखिन्छ। अपराधको प्रकृति गाम्भीर्यताको आधारमा के कति हदमा सजाय हुने हो भन्ने कुरा निरोपण हुन्छ। तसर्थ, निवेदकलाई भएको सजाय बढी भयो भएन भन्ने वा सजाय गर्दा प्रवृत्त भावना राखियो कि भनी यकीन गर्न निजले गरेको अपराध कति गम्भीर र संगीन थियो भनी हेर्नुपर्ने हुन्छ। सशस्त्र हातहतियारले सुसज्जित प्रहरी सेवा आफैमा अनुशासित र मर्यादित हुनुपर्नेमा विवाद देखिँदैन। त्यसमा पनि सो सेवा Chain of Command मा रहनुपर्ने सेवा हो। जसले समाजमा शान्ति एवं अमनचयन कायम राख्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ। यस्तो सेवामा अनुशासन कायम भएन भने समाजको अपेक्षितरूपमा सुशासन पाउन सक्दैन। आफू कार्यरत् रहेको निकायमा गल्ती कमजोरी हुन सक्दछ, तिनको निराकरण सेवाभित्रैबाट खोजिनु पर्दछ। समाधानको नाममा सशस्त्र हतियारले सुसज्जित प्रहरीले आफ्नो हतियार उठाई माग पूरा गराउने नाममा व्यारेकभित्रै विद्रोह गर्ने एकातर्फ संगीन तथा निकै गम्भीर आपराधिक कार्य हो भने अर्कोतर्फ समाजमा पनि सुरक्षाको सन्दर्भमा राम्रो सूचना प्रवाह हुनसक्ने अवस्था हुँदैन। यस्तो संवेदनशील समूहमा विद्रोह गर्नुजस्तो अति गम्भीर प्रकृतिको अपराधमा सेवाबाट अवकाश दिने सजायलाई बढी भयो भनी मात्र नमिल्ने।

मिति २०६५।३।२८ मा विपक्षी कार्यालयमा भएको विद्रोहमा यी निवेदकको संलग्नता रहेको, निजलाई सोही कार्यको बारेमा पुष्ट्याई पेश गर्न २-२ पटक सुनुवाईको मौका दिएको र हतियार फायर गरी आफूभन्दा माथिका अधिकृतहरूलाई लछारपछार कुटपीट गरी बन्धक बनाई हतियार उठाई विद्रोह गर्ने कार्यमा संलग्न रहेको देखिएको आधारमा निजलाई नोकरीबाट अवकाश दिने गरी दण्ड नियन्त्रण प्रहरी गण नेपालगञ्ज, बाँकेबाट भएको निर्णय र सो निर्णयलाई सदर गर्ने गरी मध्यपश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय प्रहरी कार्यालय, सुर्खेतबाट भएको निर्णय कानूनविपरीत भएको नदेखिएकोले निवेदन मागबमोजिम आदेश जारी गरिरहनु परेन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: चाणकमणि अर्याल

कम्प्युटर: भवानी ठुंगाना

इति संवत् २०७० साल भदौ ३ गते रोज २ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री वैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री तर्कराज भट्ट, ०६८-WO-१०५६, उत्प्रेषणयुक्त परमादेश, कुनकी थरूनी वि. विष्णुप्रसाद रिजालसमेत

मोही लगत कट्टा भएको कि.नं. ३४४ को जग्गा हालसम्म आफूले जोतभोग गरी आएको भनी निवेदिकाले निवेदन पत्रमा उल्लेख गरे तापनि मोही लगत कट्टा हुने गरी भएको मिति २०५०।३।२५ को निर्णयको अधि वा पछि कहिले र के कति कुतबाली जग्गाधनीलाई यस बुझाएको छ भन्ने कुराको कुनै प्रमाण निवेदिकाले पेश गर्न सकेको नदेखिँदा निजको उक्त भनाई विश्वसनीय मान्न सकिने अवस्था देखिएन । मोही छटकबहादुर र निजका सन्तानसमेत यस गाउँ ठाउँमा मोही रहेको भनी मोही छटकबहादुर नै भएको अर्को कित्ता जग्गामा मिति २०४९।८।१५ मा स्थलगत सर्जमीनसमेत भएको भन्ने कुरा लिखित

जवाफबाट समेत देखिएको छ । सो कुरालाई यी निवेदिकाले सप्रमाण अन्यथा पुष्टि गर्न सकेको नपाइँदा सो सर्जमीनलाई प्रमाणमा लिन नमिल्ने कुनै आधार देखिँदैन । निवेदिकाको पति छटकबहादुर थारूको मिति २०६५।११।२६ मा मृत्यु भएको भन्ने मिसिल संलग्न मृत्युदर्ताको प्रमाणपत्रको छाँयाप्रतिबाट देखिन्छ । मोही लगत कट्टा हुँदा तत्काल मोही जीवित नै रहेको हुँदा यी निवेदकलाई प्रतिवादको मौका दिनुपर्ने अवस्था रहेको देखिँदैन । मोही जीवित रहे पनि त्यस गाउँ ठाउँमा निज र निजको सन्तान नरहेको भनिएको तथ्यको रोहमा निजको नाममा वतन नै यकीन गरी म्याद तामेल हुनसक्ने अवस्था पनि रहेको देखिएन । तथापि त्यस्तो भएको मानिसलाई छैन भनी कामकारवाही भएको अवस्थामा तत्कालै मोही छटकबहादुरले कानूनबमोजिम उजूरबाजूर गर्नसक्ने अवस्था रहेकै थियो । तर, भूमिसुधार कार्यालय, बर्दियाबाट छटकबहादुर थारूको नाम मोही लगतबाट कट्टा गर्ने भनी गरेको मिति २०५०।३।२५ को निर्णयउपर तत्काल जीवितै रहेका मोहीले १५ वर्षसम्म कहींकतै उजूर बाजूरसमेत नगरी बसेको देखिन आयो । २०६५ सालमा मोही छटकबहादुरको मृत्यु भएपश्चात् २०५० सालमा भएको निर्णयउपर निर्णय भएको १८ वर्षपश्चात् मात्र मोहीको श्रीमती यी निवेदिका रिट निवेदनमार्फत् न्यायिक उपचार प्राप्त गर्ने अदालतमा प्रवेश गरेको पाइयो । यति लामो विलम्ब हुनुको मनासिब र वस्तुनिष्ठ आधार कारण पनि निवेदिकाले आफ्नो निवेदनपत्रमा खुलाउन सकेको देखिँदैन । यसरी निवेदिकाले न्यायिक उपचारका लागि निर्णय भएको १८ वर्षपछि रिट लिई आउँदा अत्यधिक विलम्ब हुनुको कारण देखाउन नसकेको यस अवस्थामा ढीलो गरी अदालत प्रवेश गर्ने निवेदिकालाई विलम्बको सिद्धान्तबाट पनि मद्दत गर्न सकिने अवस्था नदेखिने ।

२०५०।३।२५ मा भएको मोही लगत कट्टाको निर्णयउपर तत्काल जीवितै रहेका मोही छटकबहादुरले कहींकतै उजूरसमेत नगरी बसेको, मिति २०४९।८।१५ मा भएको सर्जमीनलाई यो निवेदिकाले अन्यथा पुष्टि गर्न नसकेको र सो सर्जमीनका आधारमा मोही लगत कट्टा भएकोमा पति मोही छटकबहादुर मिति २०६५।११।२६ मा परलोक भएपछि मोही लगत कट्टाको निर्णय भएको १८ वर्षपछि मात्र अत्यधिक विलम्ब गरी निज मोहीको पत्नी यी निवेदिका अदालत प्रवेश गरेको देखिँदा मागबमोजिम उत्प्रेषण र परमादेशको आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्थाको विद्यमानता देखिएन । तसर्थ, प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: कुवेर पाण्डे

कम्प्युटर: भवानी ढुंगाना

इति संवत् २०७० साल असार २७ गते रोज ५ शुभम् ।

- यसै प्रकृतिको ०६८-WO-१०५७, उत्प्रेषणयुक्त परमादेश, कुनकी थरूनी वि. तुलसीप्रसाद रिजालसमेत भएको मुद्दामा पनि यसैअनुसार आदेश भएको छ ।

४

मा.न्या.श्री वैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री तर्कराज भट्ट, ०६७-WO-१०७३, उत्प्रेषण, मुकेश बस्नेत वि. सशस्त्र प्रहरी बल प्रधान कार्यालय, हलचोक, काठमाडौंसमेत

कुनै कार्यालयले आफ्नो पत्र कसैलाई तामेल गर्दा प्रायशः आफै गर्दछन् । तर, अवस्था र तामेल गर्ने स्थान हेरी एउटा कार्यालयको पत्र अर्को कार्यालयबाट मद्दत लिई तामेल गराउन सक्ने स्थितिबाट कुनै कानूनले रोक लगाएको देखिँदैन । सशस्त्र प्रहरीको पत्र नेपाल अधिराज्यभर जहाँ भए पनि र जस्तो अवस्थामा पनि आफैले तामेल गर्नुपर्ने

कुनै बाध्यता कानूनले गरेको देखिँदैन । आ-आफ्नै सुविधा परिस्थितिअनुसार काम तामेल हुने कुरा हो । सशस्त्र प्रहरी बल र प्रहरी परिसर दुवै प्रहरी कार्यालयहरू हुन् । त्यसमा पनि सशस्त्र प्रहरीको पत्र तामेल गर्न प्रहरी परिसर र प्रहरी प्रभागले मद्दत गरेको कारणबाट के कुन कानूनको त्रुटि भयो भनी निवेदकको स्पष्टतः देखाउन सकेको पाइएन । वस्तुतः म्याद निवेदकलाई दिनुको अर्थ निजलाई भएको आदेशको जानकारी निजले पाए वा पाएनन् भन्ने सम्मको सरोकार हुन्छ । निजले कसैगरी पनि म्याद पाए भने पाउनु नै पर्याप्त हुन्छ र जुन प्रयोजनको लागि म्याद जारी भएको हो त्यो सम्पन्न भएको मान्नुपर्ने हुन्छ । एउटा सरकारी निकायको पत्र कानूनसम्मत रूपमा अर्को कार्यालयबाट तामेल हुन्छ भने सो तामेलीलाई कानूनविपरीतको भन्न नमिल्ने ।

कतिपय अवस्थामा सफाईको मौका दिइरहन प्राप्त परिस्थितिमा नचाहिने अलमल हुन जाने र व्यावहारिक पनि नहुने हुन सक्छ । तथापि त्यही अलमल र व्यावहारिक नभएको आडमा भने कसैको आफूविरुद्ध लागेको अभियोग विषयमा आफ्नो प्रतिरक्षा गर्न पाउने हक हरण हुन सक्तैन, मनमानी तवरबाट कसैलाई पनि बर्खास्त गर्न पाइन्न । त्यसैले कसैलाई सजाय गर्नुपूर्व प्रतिवादको मौका दिनुपर्ने कुरामा विवाद गर्न सकिँदैन । तर, प्रतिवादको मौका दिनु र अव्यावहारिक वा मौका दिन सकिने परिस्थिति नभएको अवस्थाको कल्पना पनि कानूनले गरी त्यस्तो अवस्थामा प्रतिवादको मौका नदिई सजाय गर्न सकिने कानूनी प्रावधान पनि राखिएको हुन्छ । त्यसैले यो प्रतिवाद गर्न मौका प्रदान गर्ने अवस्था हेरी मौजूदा कानून परिस्थिति र अभियुक्त वा दोष लगाइएका व्यक्तिको आचरण व्यवहारमा निर्भर गर्नुपर्ने ।

सम्पर्कमै नआउने सम्पर्क गर्न खोज्दा पनि बेवास्ता गर्नेलाई सफाईको मौका दिन सकिने अवस्थै रहँदैन । सफाईको मौका खोज्नेले बोलाउँदा जानुपर्छ र उक्त मौका प्राप्त गर्नुपर्दछ । यसरी गैरहाजिर रहेको निवेदकलाई बुझ्न खोज्दा पनि अटेर गरी बुझिने कार्यलाई परास्त गर्ने तवरबाट हिँडेकालाई सफाईको मौका दिन सकिने अवस्था नै सिर्जित हुन नदिएको अवस्थामा सफाईको मौका नदिई कारण खोली पर्चा खडा गरी भएको निर्णय कानूनसम्मत् नै रहेको मान्नुपर्ने ।

निवेदक मिति २०६६।१।१४ देखि कार्यरत् कार्यालयमा अनुपस्थित रहेको, कुनै कार्यालयमा सम्पर्कमा नरहेको र कार्यालयमा उपस्थित हुन आउनु भन्ने पत्र बुझेको अवस्थामा निवेदकले सो पत्रलाई बेवास्ता गरी कार्यरत् कार्यालयमा सम्पर्क गर्न नगर्दै सुनुवाईको मौका दिन सकिने अवस्थालाई परास्त पारेको यस स्थितिमा निजले सुनुवाईको मौका पाइन भन्न मिल्ने देखिएन । तसर्थ, निवेदकलाई पर्चा खडा गरी आधार कारण खोली प्रहरी सेवाबाट अवकाश दिने गरी भएका निर्णय कानूनानुरूपकै देखिँदा मागानुरूपको आदेश जारी गर्न मिलेन । प्रस्तुत निवेदन खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: चाणकमणि अर्याल

कम्प्युटर: अमिररत्न महर्जन

इति संवत् २०७० साल भदौ ३ गते रोज ३ शुभम् ।

५

मा.न्या.श्री वैद्यनाथ उपाध्याय र मा.न्या.श्री ज्ञानेन्द्रबहादुर कार्की, ०६९-WO-११०४, उत्प्रेषणसमेत, कल्याण सेभिड एण्ड क्रेडिट को-अपरेटिभ लि.का सञ्चालक लीलावहादुर गुरुङ वि. प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसमेत

अभियोजन पक्षले अनुसन्धानको निमित्त कुनै व्यक्तिलाई थुनामा राख्न पाउने कडा र ठूलो अख्तियारी कानूनले दिएको छ । यस्तो अधिकारको

प्रयोग गरिँदा कुनै निर्दोष व्यक्तिलाई भ्रूठा मुद्दा लगाई वा कसैप्रति दुराग्रह राखी दुःख दिन सकिने खतराबाट जोगाउन विधिकर्ताले व्यक्तिको वैयक्तिक स्वतन्त्रताको सुरक्षण हेतु २४ दिनभित्र अदालत लग्नुपर्ने र अदालतले हेरी म्याद थप गर्नसक्ने कानूनी प्रावधान राखिएको हो । मानव अधिकार मौलिक हकको संरक्षणको मुख्य जिम्मा अदालतलाई सुम्पिएको छ । तसर्थ, अदालतले अति सावधानीपूर्वक वस्तुस्थिति, परिस्थिति, अपराधको प्रकृति, अभियुक्तको अवस्था सबै सेरोफेरो बुझी अञ्जाम गरी पटकपटक वा एकै पटक २५ दिनसम्म थुनामा राख्न अनुमति दिनसक्ने अख्तियारीको प्रयोग गर्नुपर्ने ।

अदालतले थुनामा राख्ने अनुमति प्रायशः दिइरहेको नै पाइन्छ । अनुसन्धान हुनुपूर्व नै यो पहिलो दिनमै यो मुद्दा हुने नहुने भनी अभियोजन पक्षले अनुसन्धान गरी निर्णयमा पुग्नुपूर्व नै अदालतले प्रायशः कुनै अपराधिक विषयको अनुसन्धानलाई रोक्ने गरेको पाइँदैन । अनुसन्धानपूर्व नै अभियोजनकर्ताबाट अनुसन्धान गरी मुद्दाको तयारी नै नभएकोमा पहिलो दिनमै ठगी वा लेनदेन के हो भनी अदालतबाट थुनामा राख्न अनुमति नदिईदा फौजदारी अपराधको तहकीकातमा ठूलो व्यवधान पर्न जान्छ र यसतर्फ कुनै सतर्कता नअपनाई यस्तो आदेश बराबर हुन थाल्यो भने न्यायिक क्षेत्रमा अराजकता उत्पन्न हुने त्रास रहन्छ । तथापि यही कारण देखाई आफ्नो व्यक्तिगत वा राजनीतिक वा जातीय द्वेषबाट पूर्वाग्रही भई दुराशयपूर्ण तवरबाट राज्यको शक्ति प्रयोग गरी कसैको हक कुण्ठित गर्न भने छूट कसैले नपाउने ।

दुराग्रह, पूर्वाग्रह देखिएको अवस्थामा अदालतले व्यक्तिको वैयक्तिक स्वतन्त्रता अपहरण नहोस् भन्नको खातिर पनि अनुसन्धानको निमित्त थुनामा राख्ने अनुमति नदिन पनि सक्छ । त्यसरी

थुनामा नराख्ने हो भने थुनामा राख्न अनुमति नदिनुको कारण के हो सो पनि आदेशमा उल्लेख हुनुपर्ने ।

मातहतका जिल्ला अदालतबाट भएको कामकारवाही अवलोकन गरी सच्याउन लगाउने कार्य प्रथमतः पुनरावेदन अदालतबाट नै हुने हो । सच्याइने कार्यको प्रक्रियामा भिन्नता हुन सक्छ तर, केवल अदालतमा दर्ता भएका मुद्दामा मात्र वेरीत भएकोलाई सच्याउन लगाउन सक्छ । अदालतको अरू न्यायिक कामकारवाहीमा सक्तैन भनी सङ्कुचित अर्थ गर्न नमिल्ने ।

जिल्ला अदालत भगडा वा विवादको निराकरण गर्ने निकाय भएकोले मुद्दाको कारवाहीमा वा मुद्दामा भन्ने शब्दहरूको उक्त न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफाहरूमा र अ.बं. १७ नं. मा प्रयोग भएको देखिन्छ । कुनै अपराधको अनुसन्धान हुँदा जाहेरवाला र पोलेको प्रतिवादी दुई पक्षबीच विवादको स्थिति रहेकै हुन्छ, अनुसन्धान नै कुनै अपराधको विवादको विषयमा हुने हुन्छ । नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४(३) मा पक्राउ परेको व्यक्तिलाई मुद्दा हेर्ने अधिकारीसमक्ष बाटोको म्यादबाहेक २४ घण्टाभित्र उपस्थित गराउनु पर्ने संवैधानिक प्रावधान भएको देखिँदा पक्राउ परेको व्यक्तिको पक्राउपुर्णपूर्व नै मुद्दा अदालतमा दायर भएकै वा हुनैपर्दछ भन्ने नभई विवाद छ र सोको अनुसन्धान हुँदा तत्काल जुन अपराध प्रथम दृष्टिबाट दृष्टिगत हुन्छ, त्यही नै मुद्दा मानिने र त्यही मुद्दा हेर्ने अधिकारीकहाँ उपस्थिति गराउनु पर्ने भनी मान्नुपर्ने ।

कुनै अपराधको विषयमा अनुसन्धान हुने र कुनै अपराधको विवाद सम्बन्धमा के कस्तो मुद्दा चलाउने भनी निराकरण हुने विषयलाई मुद्दासँग सम्बन्धित विषयवस्तु होइन भन्न नमिल्ने ।

विवादकै अर्को रूप मुद्दा हो र अदालतमा यो विवाद जुनसुकैरूपमा भए पनि प्रवेश गरिसकेको

स्थिति छ । परन्तु के कस्तो अनुसन्धान हुन्छ प्रमाण पर्याप्त पुग्छ वा पुग्दैन, अझ बढी व्यक्तिहरू मुछिई प्रतिवादी बनाइन्छ कि वा मुद्दा दायर हुन्छ कि हुँदैन, आदि पछि हुने कुरा हुन् । तर अनुसन्धान भइनसकेको र प्रतिवादी कायम भइनसकेको अवस्थामा जाहेरीबाट ठगीजन्य कसूरको विषय उठेको विवादलाई विवाद नै होइन र यसको मुद्दा, विषयसँग कुनै सरोकार नै हुँदैन भन्न नमिल्ने ।

पुनरावेदन अदालतको आदेशानुसार थुनामा बस्नुपर्ने प्रायः निश्चित भैसकेपछि आदेश कार्यान्वयन र अनुसन्धानको प्रक्रियालाई समर्पण गरी सफा हात लिई चुनौती दिन अदालतमा प्रवेश गर्नुपर्नेमा वारेसमार्फत् अदालत प्रवेश गरी आदेश कार्यान्वयन र अनुसन्धान प्रक्रियालाई नै परास्त गर्न सफा हात नलिई रिट निवेदन आएको देखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदनबाट निवेदकले मागअनुरूपको आदेश जारी भई उपचार प्राप्त गर्नसक्ने अवस्था नदेखिने हुँदा कानूनबमोजिम भएको पुनरावेदन अदालत, पाटनको मिति २०६९।१२।२२ को आदेशलाई बदर गर्न उत्प्रेषणको आदेश तथा हिरासतमा बस्न नपरोस् भनी प्रतिषेधको आदेशसमेत माग गरिएको प्रस्तुत रिट निवेदन न्याय र कानूनी दृष्टिबाट युक्तिसङ्गत् नभएको हुँदा खारेज हुने ।

इजलास अधिकृत: गेहेन्द्रराज रेग्मी

कम्प्युटर: अमिररत्न महर्जन

इति संवत् २०७० साल साउन १३ गते रोज १ शुभम् ।

एकल इजलास

मा.न्या.श्री ज्ञानेन्द्रबहादुर कार्की, २०७०-WO-०००८, उत्प्रेषण, मोतिलाल साह तेली वि. जिल्ला प्रहरी कार्यालय, पर्सा, वीरगञ्जसमेत

निवेदकले मौकामा बयान गर्दा चेक जाँचको क्रममा श्रीकान्त ठाकुरको पर्सबाट निजले

नदेख्ने गरी रू. १०००।- दरको ३ थान नोट गरी जम्मा रू. ३०००।- निकालेको भनी बयान गरेको र निजको बयानबमोजिम उक्त रूपैयाँ नन्दलाल यादवको घरको प्वालबाट निजकै रोहबरमा बरामद भएको देखिन्छ। निजले मध्य क्षेत्रीय प्रहरी कार्यालय, हेटौँडामा पुनरावेदन गर्दासमेत आफ्नो गरिबीको कारणबाट उक्त दिन रू. ३०००।- चोरी गरेकोले अन्य सामान्य सजाय गरिपाउँ भन्ने जिकीर लिएको देखिँदा निजले प्रहरी ऐन नियमविपरीतको आचरण गरेको कुरामा विवाद देखिएन। प्रस्तुत निवेदनको विषय चोरीको भएको र चोरीको विषयमा सबूद प्रमाण बुझी ठहरेबमोजिम इन्साफ बोलिने विषय भएकोले त्यस्तो विषयमा हस्तक्षेप हुने गरी यस अदालतबाट रिट क्षेत्रबाट बोल्ल मिल्ने अवस्था नदेखिँदा प्रस्तुत निवेदनमा विपक्षीहरूबाट लिखित जवाफसमेत मगाइरहनु पर्नेसमेत अवस्था देखिएन। प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने।
शाखा अधिकृत: मनोज श्रेष्ठ
इति संवत् २०७० साल साउन १० गते रोज ५ शुभम्।

रीत/वेरीत आदेश

मा.न्या.श्री सुशीला कार्की र मा.न्या.श्री वैद्यनाथ उपाध्याय, २०६९-RE-०२२१, लागू औषध, वसन्त भद्राई वि. नेपाल सरकार

मिसिल संलग्न प्रहरी नायव निरीक्षक होमविक्रम कार्कीको प्रतिवेदन तथा सहअभियुक्त मोहम्मद तनविर मिकरानीले यी निवेदकसमेतलाई पोल गरी बयान गरेको तत्काल प्राप्त प्रमाणको रोहमा निवेदक प्रतिवादीलाई विशेष अदालत ऐन, २०५९ को दफा ७(ड) बमोजिम थुनमा राखी मुद्दाको पुर्पक्ष गर्ने गरी भएको शुरू काठमाडौँ जिल्ला अदालतको आदेश पुनरावेदन अदालत, पाटनको

मिति २०६९।११।१८ मा कानूनबमोजिम नै भएको देखिँदा परिवर्तन गर्न परेन, कानूनबमोजिम गर्नु।
इति संवत् २०७० साल असोज १३ गते रोज १ शुभम्।

अन्तरिम आदेश

१

स.का.मु. प्र.न्या. श्री दामोदरप्रसाद शर्मा, ०७०-WO-०२५५, उत्प्रेषण, माउण्ट कैलास इनर्जी कम्पनी प्रा.लि.का अ.प्रा.भरतबहादुर खड्का वि. राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष केन्द्रीय कार्यालय, खुमलटारसमेत
अन्तरिम आदेशको माग सम्बन्धमा विचार गर्दा निर्माण कार्य अगाडि बढिरहेको आयोजनामा विपक्षी अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र, इलाका संरक्षण कार्यालय, जोमसोमको मिति २०७०।६।२ को पत्रानुसार आयोजनाको कार्य रोकिँदा निवेदकलाई अपूरणीय क्षति हुनसक्ने देखिँदा विद्युत आयोजनाको निर्माण कार्य रोकनु भनी विपक्षी इलाका संरक्षण कार्यालयबाट जारी भएको मिति २०७०।६।२ को पत्र कार्यान्वयन नगर्नु, नगराउनु भनी अन्तरिम आदेश जारी हुने।
इति संवत् २०७० साल असोज १७ गते रोज ५ शुभम्।

२

मा.न्या.श्री प्रकाश वस्ती, ०७०-WO-०२६४, उत्प्रेषणसमेत, अणनाथ बराल वि. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, काठमाडौँसमेत
अन्तरिम आदेश मागका सम्बन्धमा विचार गर्दा चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालयका संरक्षण अधिकृत कमलजङ्ग कुँवर र सहायक संरक्षण अधिकृत यी रिट निवेदक अणनाथ बरालउपर विभागीय कारवाही गर्न लेखिएको विपक्षी अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको प.सं. ०६५।०६६ च.नं. ७११ मिति २०६५।१२।२८ को पत्र यस अदालत, संयुक्त इजलासको नि.नं. ८५९२(२०६६ सालको रिट नं. WO-०३३८) मिति २०६७।१२।२३ को उत्प्रेषण परमादेशसमेतको

आदेशबाट निज कमलजङ्ग कुँवरका हकमा बदर भैसकेको फायल संलग्न निर्णयको प्रतिलिपिबाट देखिइरहेको अवस्थामा उक्त पत्रको प्रकरण २ (दूई) मा उल्लिखित कमलजङ्ग कुँवरसँग समान स्थिति रहेका यी रिट निवेदकलाई सोही मिति २०६५।१२।२८ को पत्रको आधारमा हुन लागेको कारवाहीसमेत यो रिट निवेदनको अन्तिम टुङ्गो नलागेसम्म नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षीहरूको नाउँमा अन्तरिम आदेश जारी हुने ।

इति संवत् २०७० साल असोज १८ गते रोज ६ शुभम् ।

३

मा.न्या.श्री तर्कराज भट्ट, ०७०-WO-०२५२, उत्प्रेषण, धनीक ठाकुर हजामा वि. पुनरावेदन अदालत, जनकपुरसमेत

यसमा निवेदकले माग गरेको अन्तरिम आदेशको सम्बन्धमा विचार गर्दा निवेदकले तिर्नु बुझाउनु पर्ने रकम अदालतमा दाखिल गरिसकेको र डाक लिलाम सकार गर्ने विपक्षीले डाक लिलाम भएको जग्गा आफ्नो नाममा दाखिल खारेज गरी नसकेको अवस्थामा निवेदकले राखेको धरौट रकमसमेत निवेदक प्रतिवादीलाई फिर्ता दिनु भनी

पुनरावेदन अदालत, जनकपुरको मिति २०७०।५।१३ मा गरेको आदेश प्रस्तुत निवेदनको टुङ्गो नलागेसम्म कार्यान्वयन नगर्नु, नगराउनु, यथास्थितिमा राख्नु भनी अन्तरिम आदेश जारी हुने ।

इति संवत् २०७० साल असोज १३ गते रोज १ शुभम् ।

अन्य आदेश

मा.न्या.श्री वैद्यनाथ उपाध्याय, २०७०-WH-००२०, बन्दीप्रत्यक्षीकरण, राजेशबाबु श्रेष्ठ वि. वैदेशिक रोजगार न्यायाधिकरण, घट्टेकुलो, काठमाडौंसमेत प्रस्तुत निवेदन विजया दशमीका बिदा प्रारम्भ हुनुपूर्व नै परेको देखिँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा २३(२) अन्तर्गत सुनुवाई हुनसक्ने हो होइन सो सम्बन्धमा दुबैतर्फबाट पूर्ण बहस सुनी निर्णयमा पुग्न उचित देखिएकोले सो दफाको विषयमा समेत छलफल हुने गरी सूचना पठाई दिने ।

इति संवत् २०७० साल असोज २० गते रोज १ शुभम् ।

"मेलमिलाप गरौं, विवाद नबढाऔं"

— सर्वोच्च अदालत, मेलमिलाप समिति